

Забытая вайна супраць забытага агрэсара

МОНСТР І ЯГО АХВЯРЫ

Савецка-японскай вайне 1945 года як гістарычнай падзеі не вельмі пашанцавала. Нягледзячы на бліскучыя ваенныя вынікі і важныя геапалітычныя наступствы, у памяці нашчадкаў яна так і засталася ў цені Вялікай Перамогі над гітлераўскай Германіяй. Прычыны гэтага трэба шукаць у эпасе халоднага процістаяння паміж сацыялістычным і капіталістычным блокам, калі жалезны занавес падзяліў не толькі «два светы, дзве сістэмы», але і памяць пра Другую сусветную вайну. Савецкае кіраўніцтва па зразумелых прычынах рабіла акцэнт на даце 9 мая, калі была падпісана капітуляцыя Германіі. Тут Савецкі Саюз па праву адыгрываў ключавую ролю, а баявыя дзеянні саюзнікаў на другім фронце трактаваліся афіцыйнай прапагандай як нешта другараднае. У Злучаных Штатах Амерыкі, наадварот, заўсёды з найвялікшым размахам шанавалі свой уласны трыумф – 2 верасня 1945 года, калі на амерыканскім лінкоры «Місуры» капітуляваў японскі ўрад. Пра ўдзел Савецкага Саюза ў разгроме японскай арміі на Захадзе ўзгадваюць немнагаслоўна, з яўнай неахвотай.

У пэўнай ступені, калі мы гаворым, што заходні істэблішмент «не хоча разумець» ні нашага ўкладу, ні нашых ахвяр, панесеных пры разгроме фашызму, мы непазбежна ўпіраемся ў гэту сцяну, якая раздзяляе дзве гістарычныя традыцыі. Памяць пра вайну існуе ў нас і на Захадзе як бы ў двух паралельных вымярэннях, і тунэль паміж імі ці то забыты, ці то наўмысна закладзены цэглай. Але наіўна думаць, што віна за гэта ляжыць толькі на СССР альбо толькі на краінах Захаду. Паразумеце, знаходжанне кансэнсусу паміж дзвюма гістарычнымі традыцыямі – гэта зусім не аднабаковы працэс. Кожны з бакоў павінен зрабіць крок насустрэч: прызнанне Захадам важнасці, прынамсі, савецка-японскай вайны мусіць суправаджацца ўжо з нашага боку яшчэ і зразумелым важнасці дзеянняў саюзнікаў на другім фронце. Ці многа ў нас пішуць сапраўды сур'ёзна пра ціхаакіянскі тэатр ваенных дзеянняў альбо пра высадку ў Нармандыі?

Савецка-японская вайна мае даволі працяглую перадгісторыю. Ваеннае ўзмацненне Японіі пачалося ў другой палове XIX стагоддзя і падтрымлівалася Вялікабрытаніяй і ЗША. Тагачасныя вядучыя дзяржавы хацелі зрабіць з Японіі процівагу для амбіцыйнай экспансіі Расіі ў Кітай і на Далёкім Усходзе. Пры заходняй падтрымцы японцы займелі моцныя, добра экіпіраваныя армію і флот. Няўдалася для Расіі падзеі руска-японскай вайны 1904–1905 гадоў і асабліва Цусімскай катастрофа ўпершыню з нечуванай моцай засведчылі, што на планеце з'явілася новая магутная агрэсіўная супердзяржава. У сферу геапалітычных інтарэсаў мілітарысцкай Японіі ўваходзілі не толькі Кітай, Карэя, краіны ціхаакіянскага абшару, але і расійскі Далёкі Усход, куды японская ваеншчына наладзіла інтэрвенцыю ў час Грамадзянскай вайны.

Яшчэ ў гады Першай сусветнай вайны Японія ваявала на баку Антанты супраць Германіі. Галоўнай мэтай Краіны ўзыходзячага сонца было авалоданне Кітаем, слабым ва ўсіх адносінах – і ў эканамічных, і ў палітычных, і ў ваенных. Хоць у 1920-я гады мэта Японіі заставалася ранейшай – Кітай і толькі Кітай, аднак вектар японскай знешняй палітыкі значна змяніўся. Змену курсу і саюзнікаў падштурхнула Вялікая дэпрэсія. Пад ціскам сусветнага крызісу японскія кіруючыя колы канчаткова выбралі ў якасці прыярытэту тэрытарыяльную экспансію на азіяцкім кантыненте і ў Акіяніі. Сутыкненне з Брытанскай імперыяй і Злучанымі Штатамі Амерыкі было непазбежным. Новага саюзніка доўга шукаць не давалася – гэта былі краіны, якім таксама не дасталося зямель пры дзеляжы калоній: Германія на чале з нацыянал-сацыялісцкай партыяй і фашысцкая Італія, якая актыўна пашырала свае ўладанні ў Афрыцы.

У верасні 1931 года Японія пачала ваенную аперацыю па захопу Маньчжурый, дзе хутка ўзнікла марыянэтная пра-японская дзяржава Маньчжоў-Го. У адказ

Савецкі плакат.
1945 год

на крытыку з боку Лігі Нацый (тагачаснага аналага ААН) Японія абвясціла аб сваім выхадзе з гэтай арганізацыі. У ліпені 1937 года пачалася другая японо-кітайская вайна, якая, па-сутнасці, працягвалася больш за восем гадоў, да самай капітуляцыі Японіі. Японскія войскі захапілі Пекін, Шанхай і іншыя буйныя гарады Кітая. Пры гэтым у горадзе Нанкіне салдаты імператарскай арміі забілі, па розных ацэнках, ад 250 да 500 тыс. кітайцаў, мірнае насельніцтва і ваеннапалонных. «Нанкінская разня» праводзілася з пачварнай жорсткасцю: для эканоміі боепрыпасаў ахвяр закольвалі штыкамі, адразалі людзям галовы, спальвалі, закопвалі жывым, тысячы жанчын і маленькіх дзяўчынак перад смерцю былі згвалтаваны.

У ліпені 1938 года адбыўся першы ўзброены канфлікт паміж Савецкім Саюзам і Японіяй. Баявыя дзеянні ля возера Хасан пачаліся з таго, што група савецкіх пагранічнікаў парушыла граніцу з дзяржавай Маньчжоў-Го. Савецкі ўрад імкнуўся ў баях мясцовага значэння прашчупаць рэальную сілу японскіх войскаў і заадно паказаць моц Чырвонай арміі. Канфлікт, аднак, склаўся няўдала: савецкія часці панеслі вялікія страты, выявіліся шматлікія недахопы ў кіраванні і матэрыяльна-тэхнічным забеспячэнні войскаў. Гэта падахваціла японцаў праз год ужо са свайго боку зрабіць праверку на трываласць для Чырвонай арміі. 3 мая па верасень 1939 года працягваліся баі на рацэ Халхін-Гол на мангола-маньчжурскай граніцы. На гэты раз самураі зведалі балючае паражэнне. Канфлікт, апроч таго, што стаў першай пробай сіл для будучага маршала Савецкага Саюза Г.К. Жукава, паказаў істотную перавагу савецкай ваеннай тэхнікі, асабліва авіяцыйнай і бранятанкавай. Для Японіі разгром пад Халхін-Голам стаў галоўным аргументам, каб адмовіцца ад планаў нападу на СССР. Эфект ад поспехаў савецкай зброі быў узмоцнены яшчэ і падпісаннем пакта Рыбентропа – Молатава аб ненападзенні. У Японіі пачаўся ўрадавы крызіс, які ў рэшце рэшт прывёў да перамогі так званай

Камкор Г. Жукаў
у час баёў
на Халхін-Голе.
1939 год

«марскай партыі», што адстойвала ідэю тэрытарыяльнай экспансіі ў Паўднёва-Усходняй Азіі і Акіяніі. Нават у снежні 1941 года, калі нямецкія войскі падышлі да Масквы, японскі ўрад, насуперак патрабаванням Германіі, адмовіўся нападаць на СССР. Была выбрана іншая мішэнь: 7 снежня 1941 года японцы разграмілі амерыканскую ваенна-марскую базу Перл-Харбар.

На працягу прыблізна паўгода ваенныя дзеянні японцаў супраць ЗША вызначаліся рашучасцю і эфектыўнасцю. Яшчэ ў 1940 годзе Японія акупіравала французскі Індакітай і пачала наступленне ў галандскай Інданезіі. А да чэрвеня 1942 года Краіна ўзыходзячага сонца ўжо кантралявала вялізныя абшары ад Індыі да Новай Гвінеі. Аднак пасля марскай бітвы пры атоле Мідуэй ваенная ініцыятыва перайшла да Злучаных Штатаў Амерыкі. Мноства лакальных сутычак, паветраных і марскіх дуэлей, дэсантных аперацый, з якіх буйнейшай была бітва за Філіпіны (1944–1945) даказалі перавагу ЗША над Японіяй у Ціхім акіяне. Але яшчэ летам 1945 года заканчэнне вайны не бачылася бліжэй і лёгкай. Высадка амерыканцаў на Японскія астравы пагражала ім вялізнымі стратамі, бо японская пяхота вызначалася высокай вывучкай і дысцыплінаванасцю і рыхтавалася абараняць кожны метр роднай зямлі. У гэтым амерыканцы пераканаліся падчас штурму вострава Акінава. 3 сакавіка па чэрвень 1945 года на гэтым кавалку сушы армія ЗША страціла забітымі і параненымі 72 тыс. ваеннаслужачых.

Да таго ж на тэрыторыі Маньчжурыі і Паўночнай Карэі дыслацыравалася буйная стратэгічная групоўка японскіх і марыянэцкіх войскаў. Яе аснову складала Квантунская армія на чале з генералам Ямада, у якую ўваходзілі пяхотныя і бранятанкавыя часці, дзве паветраныя арміі, брыгада смяротнікаў, Сунгарыйская ваенная рачная флатылія. Галоўнакамандуючаму Квантунскай арміяй падпарадкоўваліся арміі Маньчжоў-Го і Унутранай Манголіі, а таксама кавалерыйскай Суйюаньскай армейскай групы. Усяго гэтыя сілы налічвалі звыш 1,2 млн. чалавек, 6260 гармат і мінамётаў, 1155 танкаў, 1900 самалётаў, 25 караблёў. Каля граніц з Савецкім Саюзам і Мангольскай Народнай Рэспублікай японцы пабудавалі 17 умацаваных раёнаў.

Згаданая брыгада смяротнікаў была не адзінкавай з'явай. У кожнай пяхотнай дывізіі японскай арміі фарміраваліся спецыяльныя батальёны смяротнікаў. У Японіі існаваў своеасаблівы культ так званых тэйсінтай (смяротнікаў-добраахвотнікаў). З іх найбольш вядомыя лётчыкі-камікадзе, атрады якіх былі сфарміраваны ў кастрычніку 1944 года. Самая першая атака камікадзе на амерыканскі флот прынесла ўнушальныя вынікі: смяротнікі патапілі адзін і вывелі са строю шэсць авіяносаў ЗША. Кожны камікадзе верыў, што пасля смерці стане нацыянальным героем. Апроч лётчыкаў, існавалі тэйсінтай-парашутысты, наземныя смяротнікі, прызначаныя для знішчэння бранятэхнікі і артылерыі, марскія дыверсанты, якія цаной свайго жыцця тапілі транспарты і ваенныя караблі праціўніка.

Яшчэ з 1913 года японскія спецыялісты па ініцыятыве ваеннага ўрача (у будучым генерал-лейтэнанта) Сіра Ісідзі займаліся распрацоўкай бактэрыялагічнай зброі. У 1932 годзе лабараторыя была перамешчана з тэрыторыі Японіі ў паўночна-ўсходні рэгіён Кітая. Гэта было выклікана патрэбай мець пад рукой як мага больш паддоследнага чалавечага «матэрыялу». У 1935 годзе лабараторыя была пераўтворана ў сумна славы «атрад 731» Квантунскай арміі. На працягу 12 гадоў гэты атрад распрацоўваў бактэрыялагічную зброю з выкарыстаннем бактэрыяў чумы, тыфу, дызентэрыі, халеры, сібірскай язвы, туберкулёзу і выпрабавваў яе на жывых людзях. Ахвярамі гэтых даследаў сталі больш як 5 тыс. ваеннапалонных і мірных жыхароў. «Атрад 731» быў не адзіным такім падраздзяленнем. Аналагічныя базы былі размешчаны ў кітайскіх гарадах Чанчунь, Пекін, Нанкін, Гуанчжоў, у краінах Паўднёва-Усходняй Азіі (Сінгапуры, Малайзіі). Па падліках прафесара Інстытута японазнаўства пры Акадэміі сацыяльных навук Кітая Цзін Сідэ, з 1931 па 1945 год японцы не менш як 16 разоў маштабна прымянялі бактэрыялагічную зброю ў Кітаі. У выніку загінула 270 тыс. чалавек, не лічачы кітайскіх ваеннаслужачых і «ўскосных ахвяр», якія памерлі пас-

Японскія марскія пехацінцы перад атакай. Шанхай, 1937 год

ля распаўсюджвання эпідэміяў, выкліканых бактэрыялагічнай зброяй.

Паддоследных людзей (кітайцаў, рускіх, карэйцаў, манголаў) японскія «медыкі» называлі «бярвёнамі». Вось як успамінаў адзін з урачоў-забойцаў эксперымент па распрацоўцы бактэрыялагічнай зброі ў Маньчжурі:

– На палігоне «бярвёны» прывязалі за рукі і ногі да слупоў, закапаных у зямлю, а затым над імі праляцеў самалёт і скінуў бомбу, начыненую чумнымі блохамі. «Бярвёны», бачачы, як незлічоная колькасць блох спачатку ўпіваецца ім у ногі, а потым распаўсюджваецца па ўсім целе, адчайна біліся і крычалі, але нічога не маглі зрабіць. У кожнай бомбе было 30 тыс. блох.

Шырока ўжывалі японцы ў час ваенных дзеянняў хімічную зброю. Кітайскія гісторыкі зарэгістравалі больш як 2 тыс. баёў, у якіх японцы карысталіся снарадамі і бомбамі, начыненымі атрутнымі рэчывамі. Ад хімічнай зброі падчас японо-кітайскай вайны загінула больш як 60 тыс. чалавек.

Дадаць да гэтага трэба і тое, што ўвогуле пры вядзенні вайны японцы не спыняліся ні перад якімі жорсткасцямі і зверствамі. Традыцыйна пры знішчэнні мірнага насельніцтва нашчадкі самураяў не карысталіся агнястрэльнай зброяй: забойствы ўчыняліся з дапамогай штыкоў і мячоў. Так было яшчэ ў час руска-японскай вайны 1904–1905 гадоў, калі пры ўварванні ў паўднёвыя раёны Сахаліна японцы абезгаловілі дзве тысячы рускіх сялян. У 1919 годзе японскія карнікі жыўцом спалілі больш як 200 жыхароў расійскай вёскі Іванаўка на Далёкім Усходзе. Фашысцкая натура японскага мілітарызму поўнасю раскрылася ў 1930–1940-я гады пры агрэсіі ў Кітаі і Паўднёва-Усходняй Азіі. Мы ўжо згадвалі пра «Нанкінскую разню». Але і пры бамбардзіраўках кітайскіх гарадоў, у прыватнасці Чунцына, японскай авіяцыяй загінулі дзясяткі тысяч мірных людзей. У вайне супраць Кітая японцы кіраваліся палітыкай «трох начыста»: «спальвай начыста», «забівай усіх начыста», «рабуй начыста». Агрэсары знішчалі мужчын, а жанчын гвалтам адпраўлялі ў так званыя «станцыі камфорту» – салдацкія бардэлі, праз якія ў гады вайны прайшлі сотні тысяч жыхарак Кітая і краін Паўднёва-Усходняй Азіі.

На жаль, праз 65 гадоў пасля заканчэння Другой сусветнай вайны з падзей на

азіяцкім кантыненте ў асноўным вядомыя толькі атамныя бамбардзіроўкі Хірасімы і Нагасакі. Гэта, бясспрэчна, жудасныя трагедыі, але ўспомнім, што іх прычынай стала менавіта агрэсіўная палітыка самой Японіі ў адносінах да суседніх дзяржаў. Што казаць пра многія мільёны знішчаных кітайцаў, сотні тысяч забітых мірных жыхароў Філіпінаў, Сінгапура, Інданезіі, пра лабараторныя эксперыменты па анатаміраванні і замарожванні жывых людзей. Гэта быў сапраўдны фашызм, толькі ў азіяцкім выкананні. Шкада, што ў цяперашняй Японіі знаходзяцца палітычныя сілы, якія імкнуцца прыменшыць, а то і зусім замаўчаць маштаб японскіх ваенных злачынстваў у гады Другой сусветнай вайны. Марымура Сэйіці, аўтар кнігі «Кухня д'ябла», пра эксперыменты, што праводзіліся ў «атрадзе 731» над жывымі людзьмі, сведчыць: адзін з прафесараў вядомага ў Японіі медыцынскага ўніверсітэта праславіўся пасля вайны сваімі складанымі аперацыямі. Але мала для каго было сакрэтам, што «руку набіў» ён у «атрадзе 731», практыкуючыся на вівісекцыі жывых людзей. З той жа кнігі мы са здзіўленнем даведваемся, што ў пасляваеннай Японіі праводзіліся «ветэранскія» сустрэчы былых супрацоўнікаў і служачых «атрады 731». Маральнай ацэнкі іх злачынствы ў Японіі так і не атрымалі. Адзін з кіраўнікоў атрады ўрач Хісата Іасімура пасля вайны апублікаваў вынікі доследаў па замарожванні жывых дзяцей ва ўзросце ад 3 дзён да 6 месяцаў. Гэты артыкул быў спакойна прыняты для публікацыі ў японскай навуковай перыядыцы.

МАНЬЧЖУРСКАЯ АПЕРАЦЫЯ

Відавочна і іншае: Японія ў жніўні 1945 года ўяўляла сабой грозную ваенную сілу, і справіцца з ёй амерыканцам адным было цяжка. Яшчэ ў канцы 1943 года на Тэгеранскай канферэнцыі кіраўнік савецкай дзяржавы І.В. Сталін даў саюзнікам прынцыповую згоду дапамагчы ў вайне супраць Японіі. Стратэгічнае планаванне будучай аперацыі пачалося летам 1944 года. Тады пасля завяршэння аперацыі «Баграціён» па вызваленні Беларусі І.В. Сталін заявіў у гутарцы з маршалам Савецкага Саюза Аляксандрам Васілеўскім, што яму будзе

даручана камандаванне войскамі Далёкага Усходу ў вайне з мілітарысцкай Японіяй.

Сам А.М. Васілеўскі пісаў у сваіх мемуарах: «Для ўступлення ў вайну з Японіяй у нас меліся і свае жыццёвыя інтарэсы. Японскія мілітарысты многія гады выношвалі планы захопу савецкага Далёкага Усходу. Яны амаль пастаянна наладжвалі ваенныя правакацыі на нашых граніцах. На сваіх стратэгічных плацдармах у Маньчжурі яны трымалі буйныя ваенныя сілы, гатовыя да нападу на Краіну Саветаў. Сітуацыя асабліва абвастрылася, калі фашысцкая Германія развязала разбойніцкую вайну супраць на-

Высадка дэсанта.
Маньчжурія,
жнівень 1945 года

шай Радзімы. Для барацьбы з агрэсарам нам да зарэзу была патрэбна кожная свежая дывізія, а мы трымалі і не маглі не трымаць на Далёкім Усходзе некалькі армій у поўнай баявой гатоўнасці. Японія толькі чакала моманту для развязання вайны супраць Савецкага Саюза... Ліквідацыя ачага вайны на Далёкім Усходзе з'яўлялася для нас справай дзяржаўнай і агульнанацыянальнай важнасці. Саюзнікі прызнавалі рашучае значэнне ўступлення СССР у вайну супраць Японіі. Яны заяўлялі, што толькі Чырвоная армія здольная нанесці паражэнне наземным сілам японскіх мілітарыстаў».

У сваіх успамінах А.М. Васілеўскі працываў і меркаванне галоўнакамандуючага амерыканскімі ўзброенымі сіламі ў басейне Ціхага акіяна генерала Дугласа Макартура: «Перамога над Японіяй можа быць гарантавана толькі ў тым выпадку, калі будучы разгромлены японскія сухапутныя сілы». Па падліках амерыканскіх штабістаў, без дапамогі СССР вайна ЗША

з Японіяй магла працягнуцца яшчэ да паўтара года і забраць больш за мільён жыццяў ваеннаслужачых, страты мірнага насельніцтва Японіі пры гэтым маглі быць яшчэ больш высокімі.

Ужо з мая 1945 года пачалася перадыслакацыя на Далёкі Усход войскаў і тэхнікі з савецка-германскага фронту. З гэтых сіл разам з войскамі, размешчанымі на Далёкім Усходзе, былі сфарміраваны тры франты: Забайкальскі на чале з маршалам Савецкага Саюза Радзівонам Маліноўскім, 1-ы Далёкаўсходні на чале з маршалам Савецкага Саюза Кірылам Мерацковым і 2-і Далёкаўсходні на чале з генералам арміі Максімам Пуркаевым. Гэта была моцная вайсковая групоўка, якая налічвала звыш 1,5 млн. чалавек, больш як 27 тыс. гармат і мінамётаў, звыш 700 рэактыўных мінамётных устаноў («кацюш»), 5250 танкаў і самаходных артылерыйскіх устаноў, звыш 3700 самалётаў. Да планаванай аперацыі прыцягваліся таксама Ціхаакіянскі флот (каля 165 тыс. чалавек, 416 караблёў, 1382 баявыя самалёты, 2550 гармат і мінамётаў), Амурская ваенная флатылія (12,5 тыс. чалавек, 126 караблёў, 68 баявых самалётаў, 199 гармат і мінамётаў), войскі Прыморскай, Хабараўскай і Забайкальскай пагранічных акруг.

Трэба сказаць, што Чырвоная армія, якая вымусіла капітуляваць гітлераўскую Германію, была на той час самай магутнай у свеце. Але з захаду на Далёкі Усход было перакінута толькі 400 тыс. ваеннаслужачых. Такім чынам, большую частку савецкай групоўкі (звыш мільёна чалавек) складалі войскі далёкаўсходніх ваенных акруг, у якіх шмат было неабстраляных салдат. Аднак бясспрэчна савецкая групоўка войскаў значна перасягала Квантунскую армію па колькасці і характарыстыках баявой тэхнікі.

А.М. Васілеўскі ўспамінаў: «Задума плана гэтай буйнейшай па размаху аперацыі была вызначана з улікам характару тэатра будучых ваенных дзеянняў. Вайна павінна была разгарнуцца на тэрыторыі плошчай каля 1,5 млн. кв. км і на глыбіню 200–800 км, а таксама на акваторыі Японскага і Ахоцкага мораў. План заключаўся ў адначасовым нанясенні з боку Забайкалля, Прымор'я і Прыамур'я галоўных і шэрагу

дапаможных удараў па напрамках, што зыходзіліся да цэнтра Паўночна-Усходняга Кітая, з мэтай рассячэння і разгрому па частках асноўных сіл японскай Квантунскай арміі».

Па сваіх выніках Маньчжурская аперацыя была адной з найбольш бліскучых і ўдалых аперацый Другой сусветнай вайны. 9 жніўня тры савецкія франты пачалі наступленне на японскую абарону. Адначасова авіяцыя нанесла масіраваныя ўдары па ваенных аб'ектах у Харбіне, Чанчуні і Гірыне. Ціхаакіянскі флот перарэзаў камунікацыі, якія злучалі Карэю і Маньчжурыю з Японіяй. Войскі Забайкальскага фронту, наступаючы з тэрыторыі Манголіі і Даурыі, пераадолелі бязводныя стэпы, пустыню Гобі і горныя хрыбты Вялікага Хінгана і адрэзалі Квантунскую армію ад японскіх войскаў у Паўночным Кітаі. Войскі 1-га Далёкаўсходняга фронту, якія наступалі насустрач Забайкальскаму фрон-

Савецкія воіны ўздымаюць чырвоны сцяг над будынкам чыгуначнага вакзала ў Харбіне. 20 жніўня 1945 года

ту з Прымор'я, прарвалі моцную абарону японцаў і вызвалілі Паўночную Карэю да 38-й паралелі. Адначасова войскі 2-га Далёкаўсходняга фронту фарсіравалі Амур і Усуры і авалодалі Харбінам. Да 20 жніўня савецкія войскі выйшлі на Маньчжурскую раўніну, расчлانیлі Квантунскую армію на некалькі ізаляваных групавак і завяршылі іх акружэнне. Японскія часці пачалі масава здавацца ў палон. Каб не даць праціўніку перадышку для перагрупавання і вывазу матэрыяльных каштоўнасцей, савецкае камандаванне шырока практыкавала высадку паветраных і марскіх дэсантаў. За кароткі тэрмін былі ачышчаны ад японскіх гарнізонаў Паўднёвы Сахалін і Курільскія астравы. Разгром Квантунскай арміі і страта ваенна-эканамічнай базы ў Паўночна-

Усходнім Кітаі і Паўночнай Карэі пазбавілі Японію магчымасці працягваць вайну і вымусілі яе падпісаць 2 верасня 1945 года акт аб капітуляцыі, што прывяло да завяршэння Другой сусветнай вайны.

У ходзе савецка-японскай вайны Чырвоная армія страціла забітымі 12 тыс. 31 чалавека, параненымі – 24 тыс. 425 чалавек. У Квантунскай арміі загінулі 84 тыс. чалавек, 594 тыс. трапілі ў палон.

БЕЛАРУСЫ Ў ВАЙНЕ

Дакладнай колькасці беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі, якія прымалі ўдзел у савецка-японскай вайне 1945 года, на жаль, не можа назваць ніхто. Беларускі гісторык Э. Іофе для падліку страт Беларусі ў Вялікай Айчыннай вайне ўжыў каэфіцыент 26 – гэта суадносіны спісачнага складу Чырвонай арміі і колькасці беларусаў, якія ў ёй служылі на працягу вайны (гл.: Беларуская думка, 2000, № 8). Калі карыстацца гэтай метадыкай, то ў складзе савецкай групы войскаў, якая прымала ўдзел у савецка-японскай вайне (1 млн. 667 тыс. 500 чалавек з улікам Ціхаакіянскага флоту і Амурскай флатыліі, але без пагранічных акруг), магло ваяваць прыблізна 64 тыс. беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі.

Некалькі нашых землякоў за мужнасць, праяўленую ў баях з японцамі, былі ўдасцелены звання Героя Савецкага Саюза. Быў сярод іх камандзір 203-й Запарожскай стралковай дывізіі 53-й арміі Забайкальскага фронту генерал-маёр Гаўрыіл Станіслававіч Здановіч. Ён нарадзіўся 10 красавіка 1900 года ў вёсцы Крывошын (цяпер Ляхавіцкага раёна) у сялянскай сям’і, беларус па нацыянальнасці. Выхоўваўся ў дзіцячым прытулку. З 1919 года – у Чырвонай арміі. У 1931 годзе Г.С. Здановіч скончыў Ваенную акадэмію імя М.В. Фрунзе і далей служыў начальнікам штаба палка, а потым дывізіі. На фронце ён з чэрвеня 1941 года, з баямі выйшаў з акружэння пад горадам Пірацін Палтаўскай вобласці. З верасня 1942 года Г.С. Здановіч камандаваў 203-й стралковай дывізіяй, якая вызваляла гарады Украіны і Чэхаславакіі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Зорны час баявога генерала настаў у жніўні 1945 года: яго дывізія ажыццявіла 1500-кіламетровы марш праз бязводныя стэпы, перайшла

Гаўрыіл
Станіслававіч
Здановіч

Макар
Уласавіч
Барташоў

Цімафей
Аляксеевіч
Пачтароў

горы Вялікага Хінгана, фарсіравала раку Ляхэ і выйшла ў раён горада Фусінь. 8 верасня за ўмелае камандаванне дывізіяй, узорнае выкананне баявых заданняў і праяўлення ў баях мужнасць і гераізм Г.С. Здановічу было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

Быў камдывам і палкоўнік Макар Уласавіч Барташоў, які нарадзіўся 20 верасня 1909 года ў Жлобіне. У 1930 годзе ён паступіў у Ленінградскую ваенна-тэарэтычную школу лётчыкаў, у гады Вялікай Айчыннай вайны ваяваў на Чарнаморскім флоце, дзе за храбрасць быў узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга. У час савецка-японскай вайны М.У. Барташоў значальваў 12-ю штурмавую авіяцыйную дывізію Ціхаакіянскага флоту, якая з 9 па 17 жніўня 1945 года ва ўмовах моцнага процідзеяння праціўніка нанесла некалькі магутных удараў па партах, чыгуначных вузлах, жывой сіле і тэхніцы ворага, патапіла 12 і пашкодзіла чатыры транспарты, знішчыла шмат іншай тэхнікі японцаў. За гэтыя баі афіцэр-лётчык атрымаў Залатую Зорку Героя.

Старшы лейтэнант Васіль Андрэевіч Кот нарадзіўся 8 сакавіка 1916 года ў вёсцы Найда (цяпер Жыткавіцкага раёна) у беларускай сялянскай сям’і. Службу ў Чырвонай арміі пачаў у 1937 годзе, на працягу Вялікай Айчыннай вайны служыў на Далёкім Усходзе. Савецка-японскую вайну сустрэў на пасадзе старшага інструктара палітычнага аддзела 101-й стралковай дывізіі 16-й арміі 2-га Далёкаўсходняга фронту. В.А. Кот прымаў актыўны ўдзел у Курыльскай дэсантай аперацыі ў якасці намесніка камандзіра перадавога атрада дэсанта па палітычнай частцы. Званне Героя Савецкага Саюза ён атрымаў за баі 18 жніўня 1945 года пры высадцы дэсанта на курыльскі востраў Шумшу. В.А. Кот адным з першых улаў дабраўся да берага і ў крытычны момант бою ўзначаліў роту аўтаматчыкаў, камандзір якой загінуў. Некалькі разоў афіцэр вадзіў салдат у атаку, утрымаўшы плацдарм да падыходу асноўных сіл дывізіі.

У тых жа крывавых баях за востраў Шумшу стаў Героем Савецкага Саюза іншы беларус – маёр Цімафей Аляксеевіч Пачтароў. Нарадзіўся ён 3 лістапада 1913 года ў вёсцы Каласы Гомельскай вобласці. Удзельнічаў у

савецка-фінляндскай і Вялікай Айчыннай войнах. 3 мая 1945 года ён служыў на Ціхаакіянскім флоце. У перыяд дэсантных аперацый на Курыльскія астравы маёр Ц.А. Пачтароў быў прызначаны камандзірам звоннага батальёна марской пяхоты. У баях, якія працягваліся з 17 па 21 жніўня 1945 года, яго батальён першым высадзіўся на востраў Шумшу, прарваў умацаваную абарону праціўніка і вымусіў капітуляваць на многа большыя сілы ворага.

Падпалкоўнік Мікалай Аляксеевіч Ласкуноў нарадзіўся 17 мая 1911 года ў вёсцы Станіславава (цяпер Шумілінскага раёна) у беларускай сялянскай сям'і. Службу ў Чыр-

Савецкія і амерыканскія маракі адзначаюць капітуляцыю Японіі. Аляска, верасень 1945 года

вонай арміі пачаў у 1930 годзе. У час савецка-японскай вайны ён займаў пасаду намесніка начальніка апэратыўнага аддзела штаба 15-й арміі 2-га Далёкаўсходняга фронту. 11 жніўня 1945 года ён вылецеў на самалёце сувязі з баявым загадам у злучэнне, якое вяло бой за кітайскі горад Фуцзінь. Пры пасадцы самалёта афіцэр быў цяжка паранены, але знайшоў сілы не толькі ўручыць загад, але і паведаміць камандзіру злучэння дадатковыя звесткі, неабходныя для паспяховага вядзення бою. У той жа дзень ад атрыманых раненняў М.А. Ласкуноў памёр. За подзвіг яму пасмяротна прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

Малавядома цяпер, што, апроч Нюрнбергскага працэсу над гітлераўскімі верхаводамі, праводзіўся таксама Такійскі ваенны трыбунал над галоўнымі японскімі ваеннымі злачынцамі. Ён праходзіў з 3 мая 1946 года па 12 лістапада 1948 года ў адпаведнасці з пагадненнем паміж урадамі СССР, ЗША, Вялікабрытаніі, Кітая, Францыі, Аўстраліі, Канады, Нідэрландаў і

Новай Зеландыі, да якога далучыліся таксама Індыя і Філіпіны. Перад судом паўсталі 28 вядучых палітыкаў і ваенных дзеячаў мілітарысцкай Японіі, у тым ліку прэм'ер-міністры розных гадоў – К. Койса, Х. Тодзіа, К. Хіранума, К. Хірата. Была даказана іх віноўнасць у развязванні войнаў і ўчыненні ваенных злачынстваў. Трыбунал адзначыў, што лідэры Японіі былі вінаваты ў правядзенні палітыкі масавага і зверскага знішчэння мірнага насельніцтва і ваеннапалонных на акупіраваных тэрыторыях. Тодзіа і Хірата былі прыгавораны да смяротнага пакарання праз павешанне, большасць астатніх фігурантаў справы – да пажыццёвага турэмнага зняволення.

На жаль, як адзначае прэзідэнт Акадэміі ваенных навук, удзельнік савецка-японскай вайны генерал арміі Махмуд Гарэеў, гэты трыбунал праходзіў ужо ва ўмовах халоднай вайны паміж Захадам і СССР. Мабыць таму яго рашэнні не атрымалі такога шырокага грамадскага рэзанансу, як прыгаворы Нюрнбергскага працэсу. Пасля вайны Японія стала вернай саюзніцай ЗША, яна імкнецца ўсяляк рэабілітаваць альбо пакрыць забыццём свае злачынствы ў гады Другой сусветнай вайны. «Фальсіфікатары жадаюць сказаць сапраўдную гісторыю Другой сусветнай вайны, – піша ў сувязі з гэтым М. Гарэеў, – усяляк прыменшыць ролю Савецкага Саюза ў перамозе над фашысцкай Германіяй і мілітарысцкай Японіяй, спрабуюць рэабілітаваць у вачах новых пакаленняў, якія не ведаюць жахаў сусветнай вайны, палітыку фашызму і яго ліхадзействы. Японскія войскі ўжо накіроўваюцца ў Ірак і Афганістан. Справа дайшла да таго, што да Расіі прад'яўляюцца тэрытарыяльныя прэтэнзіі, у Японіі штогод адзначаецца так званы «Дзень паўночных тэрыторый». Японскі ўрад увёў у практыку пасмяротнае ўзнагароджанне тысяч салдат і афіцэраў былой імператарскай арміі, ім прысвойваюцца таксама прыдворныя званні».

Сапраўды, дагэтуль паміж Расіяй і Японіяй не ўрэгулявана тэрытарыяльная спрэчка вакол паўднёвых Курыльскіх астравоў, якія ўвайшлі ў склад СССР пасля 1945 года. А значыць, савецка-японская вайна de jure яшчэ не завершана і можа прынесці ў будучым нечаканыя геапалітычныя сюрпрызы...

Мікіта ПАНІН